

משפטים חכ"א שיחה א'

רש"י מביא את הדוגמאות מ"זקן ואינו לפי כבודו", ומ"בהמתו של נכרי ומשאו של ישראל", שמזה רואים שישנם הרבה מקרים שבהם פטור מ"עזב תעזב". ולכן דוקא במצות פריקה שקשורה תמיד עם טרחא (דלא כהשבת אבידה שבפסוק הקודם שהשור - חי - נושא את עצמו) צריך להבהיר "וחדלת בתמיה".

ברש"י (כג, ה): "וחדלת מעזב לו: בתמיה. עזב תעזב עמו: עזיבה זו לשון עזרה כו' ומדרשו, כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חדל ופעמים שאתה עוזר. הא כיצד, זקן ואינו לפי כבודו, וחדלת, או בהמת נכרי ומשאו ישראל, וחדלת".

צריך להבין מדוע משמיט רש"י את הדוגמא שהובאה במכילתא על פסוק זה - "כהן בבית הקברות" - ומביא "זקן ואינו לפי כבודו" שהובא בספרי ובגמרא בנוגע להשבת אבידה?

ובכלל קשה, מדוע מביא רש"י דוגמאות ל"פעמים שאתה חודל", שהרי במצות השבת אבידה שגם שם נאמר "פעמים שאתה מתעלם" אינו מביא דוגמא מתי אתה מתעלם (כי פירוש רש"י אינו ספר הלכה)? והביאור: הקושי לרש"י הוא מדוע צריך הכתוב להבהיר שצריך לקיים את הציווי אף שיש לאדם סברא לחדול מפני שהוא "חמור שונאך", והרי גם בפסוק שלפני זה נאמר "כי תראה שור אויבך" ושם לא נאמר "וחדלת" אף שזהו "שור אויבך". ולכן מביא רש"י את הדוגמאות מ"זקן ואינו לפי כבודו" (שמספיק טרחא קלה כדי שלא יצטרך לעזור), ומבהמתו של נכרי ומשאו של ישראל (שמזה רואים שטעם הציווי אינו משום צער בעלי חיים), ואם כן ישנם הרבה מקרים שבהם פטורים (שזהו שמביא רש"י "פעמים שאתה עוזר" לרמז שרק לפעמים צריכים לעזור ולא על דרך הרוב). ולכן דוקא במצות פריקה שקשורה תמיד עם טרחא (משא"כ השבת אבידה דפסוק הקודם שהשור - חי - נושא את עצמו) צריך הכתוב להבהיר "וחדלת בתמיה". (ולפי זה המדרש אינו פירוש שני אלא מבאר את הפירוש הראשון. וזהו האריכות בלשון רש"י "ומדרשו כך דרשו רבותינו", שכוונתו להדגיש שאין זה פירוש הפסוק אלא רק ביאור הקושי המתעוררת על הפירוש הראשון).

מיינה של תורה: הבעש"ט מבאר ש"חמור שונאך" קאי על נפש הבהמית, ו"עזוב תעזוב עמו" הוא שצריך לברר את הגוף ולא לשברו על ידי תעניות וסיגופים. אך זהו כשהאדם הולך בדרך הישר, שאז "וחדלת בתמיה". אך אם חטא - שאז הוא "בהמת נכרי", כי גופו הוא ברשות הקליפה, אך הוא עדיין מלא מצוות כרמון וזהו "משאו של ישראל" - אזי יכול להתענות (כאופן הראשון בתענית המבואר באגרת התשובה - תענית של תשובה על עבירות). וגם אם לא חטא אך מפני שהיה "זקן" - זה שקנה חכמה - שהתעסק רק בענינים רוחניים - ואם כן לא ברר את גופו וממילא ישנה חיסרון בנפשו גם כן - ואם כן יכול להתענות כדי למרק נפשו (אופן השני בתענית המבואר באגה"ת).

אך בדורותינו אלו אין להתענות גם תעניות של תשובה אלא צריך ליתן לצדקה כמבואר באגרת התשובה.

